

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਣਕ ਲਿੰਗ ਨਿਰਪੱਖ ਸ਼ਬਦ ਅਧਿਐਨ

ਡਾ. ਕਿਰਨਦੀਪ ਕੌਰ

ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ, ਡੀ.ਏ.ਵੀ. ਕਾਲਜ, ਜਲੰਧਰ, ਪੰਜਾਬ, ਭਾਰਤ

Email - dhotkiran@gmail.com

ਅਬਸਟ੍ਰੈਕਟ:- ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਯੋਗਦਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਮਰਦ ਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਪੱਦਵੀ ਉੱਪਰ ਜਿੱਥੇ ਮਰਦ ਅਤੇ ਔਰਤ ਦੋਵੇਂ ਬਰਾਬਰ ਕਾਬਜ਼ ਹਨ, ਉਸ ਉੱਪਰ ਕਦੇ ਸਿਰਫ ਮਰਦ ਦਾ ਹੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਿੰਗਕ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗਕ ਸਮਾਨਤਾ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ। ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਬਹੁਤੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਜਾਂਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਪੁਲਿੰਗ ਹੀ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਰਵਾਇਤ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇ ਪੱਦ ਪਤੀ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਬਣਾ ਕੇ ਔਰਤ ਲਈ ਵਰਤ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਅੱਜ ਸਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿੱਚ ਪੈ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਲਿੰਗ ਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਪੁਲਿੰਗ ਜਾਂ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਕਰਕੇ ਹੀ ਰੋਚਕਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਲਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸ਼ਬਦ ਭੰਡਾਰ ਵੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਰੋਚਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਉਂਤ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਕੁਦਰਤੀ ਲਿੰਗ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਹੀ ਲਿੰਗ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਣਕ ਲਿੰਗ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਇਸ ਖੋਜ ਪੱਤਰ ਦਾ ਮੂਲ ਮਕਸਦ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਣਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਿੰਗ ਨਿਰਪੱਖ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਕੁੰਜੀਵਤ ਸ਼ਬਦ:- ਵਿਆਕਰਣਕ ਸ਼ਬਦ, ਲਿੰਗ ਨਿਰਪੱਖਤਾ, ਅਹੁਦਾ, ਸੰਚਾਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਨਜ਼ਰੀਆ

ਖੋਜ ਪੱਤਰ:- ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਦਾ ਸਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਦਾ ਸਮਾਜ ਹੋਵੇਗਾ ਭਾਸ਼ਾ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸਮਾਜ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਰਦ ਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਅਸੀਂ ਜਿੰਨ੍ਹੇ ਮਰਜ਼ੀ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਬਣ ਜਾਈਏ, ਪਰ ਲਿੰਗਕ ਵੰਡੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਔਰਤ ਹਮੇਸ਼ਾ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹੀ ਅਤੇ ਮਰਦ ਬਾਹਰ। ਸਮਾਂ ਬਦਲਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਰਦ ਔਰਤ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਣ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਔਰਤ ਹੀਣਤਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਗਈ। ਉਸੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਉਭਰਦੀ ਗਈ। ਬੇਸ਼ਕ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਔਰਤ ਅੱਜ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਮਰਦ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੀ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅੱਜ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਪੱਦਵੀਆਂ ਉੱਪਰ ਹੈ। ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਮਰਦ ਉਸ ਪੱਦਵੀ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਔਰਤ ਲਈ ਵੀ ਉਹੀ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਜੋ ਮਰਦ ਲਈ। ਦੋਹਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਣ ਦੀ ਪਿਰਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਵੇਂ ਦੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਹੋਵੇਗੀ ਆਪਮੁਹਾਰੇ ਉਵੇਂ ਦਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਆਕਰਣ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੰਕਲਪ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿੰਗ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਿਯਮ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਸਮਝਣ ਲਈ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਉਂਤ ਦੇ ਕਈ ਪੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲਿੰਗ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੰਕਲਪ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਬਦ 'Gender' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਲਾਤੀਨੀ ਸ਼ਬਦ 'Genus' ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਵਰਗ ਜਾਂ ਕਿਸਮ। ਸਾਧਾਰਨ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਨਰ ਅਤੇ ਮਾਦਾ ਦਾ ਭੇਦ ਦਰਸਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਲਿੰਗ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲਿੰਗ ਨਿਰਪੱਖ ਸ਼ਬਦ ਉਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਨਰ ਅਤੇ ਮਾਦਾ ਦੀ ਕੋਈ ਪਛਾਣ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਬਲਕਿ ਦੋਵਾਂ ਲਈ ਇੱਕੋ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ। "ਲਿੰਗ ਰਹਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਇੱਕ ਕੁਦਰਤੀ

ਜਾਂ ਨਿਰਮਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਲਿੰਗ ਦੀ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਹ ਨਾਂਵਾਂ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪੜਨਾਵਾਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ, ਲੇਖਾਂ ਜਾਂ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਰੂਪ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਲੋੜ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿਸੇ ਲਿੰਗ ਜਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਲਿੰਗ ਵੱਖਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੁੜੀ ਹੁੰਦੀ।¹ ਜੇਕਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਔਰਤ ਅਤੇ ਮਰਦ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ, ਜਿਵੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ (ਪੱਛਮੀ) ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿੰਗ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਲਈ ਇੱਕੋ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੂਸਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚੋਂ ਤਤਸਮ ਜਾਂ ਤਦਭਵ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਖਿੱਤੇ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਿੰਗਕ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗਕ ਸਮਾਨਤਾ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ। ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਬਹੁਤੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂਵਾਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਪੁਲਿੰਗ ਹੀ ਹਨ: ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਵਜ਼ੀਰ, ਮੰਤਰੀ, ਪ੍ਰਧਾਨ, ਆਗੂ, ਨੇਤਾ, ਜੈਲਦਾਰ, ਨਬੰਰਦਾਰ, ਜਰਨੈਲ, ਕਪਤਾਨ, ਕਲਰਕ, ਪਟਵਾਰੀ ਆਦਿ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਬੇਸ਼ਕ ਅੱਜ ਔਰਤਾਂ ਵੀ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਰਵਾਇਤ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇ ਪਦ ਪਤੀ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਬਣਾ ਕੇ ਔਰਤ ਲਈ ਵਰਤ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਅੱਜ ਸਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿੱਚ ਪੈ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਵਕੀਲ ਦੀ ਪਤਨੀ ਵਕੀਲਣੀ, ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਦੀ ਪਤਨੀ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰਨੀ ਆਦਿ। ਜਿਹੜੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇਸਤਰੀਆਂ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਪਦਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਨਰਸ/ਦਾਈ। ਇਹ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿੱਤਾ ਔਰਤ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਇਆ। ਪਰ ਅੱਜ ਪੁਰਸ਼ ਵੀ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।² ਭਾਸ਼ਾ ਇੱਕ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੰਚਾਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਬਹੁਤ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ।³ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿਰਫ਼ ਬੋਲਣ ਦਾ ਜ਼ਰੀਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਅਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਕਿਵੇਂ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਵਤੀਰਾ ਕਿਵੇਂ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਸ੍ਰੀਮਾਨ/ਸ੍ਰੀਮਤੀ, Sir/Madam, He/She ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਔਰਤ ਅਤੇ ਮਰਦ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਸੀਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਲਿੰਗ ਨਿਰਪੱਖ ਭਾਸ਼ਾ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਔਰਤ ਮਰਦ ਦੀ ਬਾਤ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲ ਕੇ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਮਰਦ ਅਤੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਇੱਕਠੇ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ Ladies and Gentleman/ Boys and Girls ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਲਈ Friends, Everyone, Colleagues ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਨਰ ਅਤੇ ਮਾਦਾ ਜੀਵ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੱਚਾਈਆਂ ਹਨ। ਲਿੰਗ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੇ ਰੂਪਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਆਸ਼ਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਦਮੀ ਅਤੇ ਔਰਤ ਆਪਣੀਆਂ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਨਿਭਾਉਣ। ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਰਦ ਰੋਜ਼ੀ- ਰੋਟੀ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਔਰਤ ਘਰ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਪਾਲਦੀ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਆਉਣ ਨਾਲ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆਂ ਬਦਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਰਗਾ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਮੁਲਕ ਜਿੱਥੇ ਬੇਸ਼ਕ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਬਹੁਤ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਰਾਜ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਬੋਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਲਿੰਗਕ ਸਮਾਨਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਜਜ਼ਬ ਹੋਣਗੇ, ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਸ ਸਭ ਬਾਰੇ ਕਹਿਣਾ ਥੋੜਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਭਾਸਦਾ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਲਿੰਗ ਵੰਡ ਦਾ ਆਧਾਰ ਨਰ ਅਤੇ ਮਾਦਾ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਣਕ ਲਿੰਗ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿੰਗ ਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗਕ ਵੱਖਰਤਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਉਂਤ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਜਾਨਵਰ ਵਸਤਾਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗਕ ਭੇਦ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਇੱਕੋ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਘੁੱਗੀ, ਜੇਕ, ਜੂ, ਧੱਖ, ਮੱਛੀ, ਬਤੱਖ, ਇੱਲ, ਬਾਜ਼, ਤਿਤਲੀ, ਭੰਵਰਾ, ਸਾਹਨ, ਢੱਠਾ, ਬਿੱਛੂ, ਗੰਡੇਇਆ, ਬਗਲਾ, ਕੱਛੂਕੁੱਮਾਂ ਆਦਿ ਅਜਿਹੇ ਪੁਲਿੰਗ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਸ਼ਬਦ ਹਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਲਿੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਭੰਡਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਸੀਮਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਕੁੱਝ ਸਜੀਵਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਲਿੰਗ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵਿਰੋਧੀ ਲਿੰਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਹਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਅਸਲ ਪਛਾਣ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਹਰ ਨਾਂਵ ਦਾ ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ ਲਿੰਗ ਜ਼ਰੂਰ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਜੀਵ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਿਰਜੀਵ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰਦਾ, ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਰਜੀਵ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਦਰਤੀ ਲਿੰਗ ਵਾਂਗ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਵਿਆਕਰਣਕ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਲਿੰਗ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚਲਾ ਲਿੰਗ ਵਿਧਾਨ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗ ਭੇਦ ਦੀ ਭਿੰਨਤਾ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਲਿੰਗ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਲਿੰਗ (ਪੁਲਿੰਗ, ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ, ਨਪੁੰਸਕ ਲਿੰਗ) ਹਨ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਜਦੋਂ ਤਤਸਮ ਜਾਂ ਤਦਭਵ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਲਿੰਗ ਵਿਧਾਨ ਤੇ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਲਾਲਸਾ (ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ) ਲਾਲਚ (ਪੁਲਿੰਗ) ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਲਿੰਗ ਵਿਧਾਨ

ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਕਿਤੇ ਲਿੰਗ ਨਿਰਪੱਖ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ ਹੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪੜਨਾਂਵੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ, ਤੂੰ, ਤੁਸੀਂ, ਅਸੀਂ, ਉਹ, ਇਹ ਆਦਿ। ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ ਲਿੰਗ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਜਿਉਂਦੀਆਂ ਜਾਂ ਗੈਰ ਜਿਉਂਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਨਾਲ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਉਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਇਹ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਸਮਾਜ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਜਾਂ ਪੜ੍ਹੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਲਿੰਗ ਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਪੁਲਿੰਗ ਜਾਂ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਕਰਕੇ ਹੀ ਰੋਚਕਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਲਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸ਼ਬਦ ਭੰਡਾਰ ਵੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਰੋਚਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਮਰਦਾਵੀਂ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਧਾ, ਸਤਿਕਾਰ, ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਦੇ ਕਦੇ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਨੂੰ ਪੁਲਿੰਗ ਵੀ ਬਣਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ: ਮਾਤਾ ਜੀ ਘਰ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁਲਿੰਗ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਵੀ ਆਦਰਸੂਚਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪੁਲਿੰਗ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਜੇਕਰ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਬਹਾਦਰ ਵੀ ਦੱਸਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਨਹੀਂ ਪੁਲਿੰਗ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ:- ਸ਼ੇਰ ਪੁੱਤਰ ਆਇ। ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦ ਪੁਲਿੰਗ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਦੋਵੇਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਨਰ ਜਾਂ ਮਾਦਾ ਲਈ ਹੀ ਵਰਤੇ ਜਾਣ। ਜਿਵੇਂ ‘ਸਵਾਰੀ’ ਸ਼ਬਦ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਪੁਲਿੰਗ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਦੋਹਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਨਿਯਮ ਦੇ ਉਲਟ ਵੀ ਪੁਲਿੰਗ ਜਾਂ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਕੋਠਾ- ਕੋਠੀ, ਗੱਡਾ-ਗੱਡੀ ਆਦਿ ਵਰਗੇ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਵੱਡੀ ਵਸਤੂ ਲਈ ਛੋਟਾ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਛੋਟੀ ਵਸਤੂ ਲਈ ਵੱਡਾ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਠੀ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਘਰ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਠਾ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਕਮਰੇ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਡੀ ਅਤੇ ਗੱਡੇ ਵਰਗੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਪੁਲਿੰਗ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ ਛੋਟੀ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ ਵੱਡੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿੰਗ ਜਾਂ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵਰਤ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ: ਅਖ਼ਬਾਰ, ਸਾਈਕਲ, ਟਿਕਟ, ਦਹੀਂ, ਥਾਂ ਆਦਿ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਕੋਲ ਆਪਣੀ ਸ਼ਬਦ ਬਣਤਰ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਰਲਗੱਡ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਲਿੰਗ ਇਕ ਵਿਆਕਰਣਕ ਸ਼ਰੇਣੀ ਹੈ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਨਾਂਵ ਦਾ ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ ਲਿੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਵਿਆਕਰਣਕ ਸ਼ਰੇਣੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾਂਵ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਵਾਕਾਤਮਕ ਬਣਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਨਾਂਵ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ‘ਕਾਲਾ’ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ ਨਾਂਵ ਦਾ ਲਿੰਗ ਪੁਲਿੰਗ ਰੂਪੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਨਰ/ਮਾਦਾ ਜੋੜਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਨਰ ਦਾ ਮਾਦਾ ਅਤੇ ਮਾਦਾ ਦਾ ਨਰ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚਲੇ ਲਿੰਗ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਨਰ/ਮਾਦਾ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਲਿੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ ‘ਤੇ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਗੈਰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਰ ਅਤੇ ਮਾਦਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ‘ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਲਿੰਗ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਜਿਉਂਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਭਾਵੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਲਿੰਗ ਵੰਡ ਦਾ ਆਧਾਰ ਨਰ/ਮਾਦਾ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਵਿਗਿਆਨਕ ਲਿੰਗ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿੰਗ ਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰਦਾ। “ਹਰ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਵ ਜੰਤੂ, ਨਰ ਅਤੇ ਮਾਦਾ ਜੋੜਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਇਕ ਨਰ ਦਾ ਮਾਦਾ ਰੂਪ ਅਤੇ ਹਰ ਮਾਦਾ ਦਾ ਨਰ ਰੂਪ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ‘ਕੁਝ ਅਪਵਾਦਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ’ ਜਿਉਂਦੀ ਵਸਤੂ ਦੇ ਇਸ ਪੱਖ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਵਿਆਕਰਨ ‘ਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚਲੇ ਲਿੰਗ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਨਰ ਅਤੇ ਮਾਦਾ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਲਿੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ ‘ਤੇ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਗੈਰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਹੈ। ਨਰ ਅਤੇ ਮਾਦਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ‘ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਲਿੰਗ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ ਕੇਵਲ ਜਿਉਂਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਭਾਵੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਲਿੰਗ ਵੰਡ ਦਾ ਆਧਾਰ ਨਰ ਅਤੇ ਮਾਦਾ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਣਕ ਲਿੰਗ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿੰਗ ਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰਦਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਨਰ ਅਤੇ ਮਾਦਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਨਰ ਲਈ ਮਾਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੈ ਤਾਂ ਹਰ ਨਰ ਸੂਚਕ ਸ਼ਬਦ ਲਈ ਉਸਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਮਦੀਨ ਸੂਚਕ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।”³ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਲਿੰਗ ਜੁੱਟ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ ਪੇਪਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗ ਭੇਦ ਦੀ ਭਿੰਨਤਾ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਸਾਬਦਿਕ ਲਿੰਗ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿੰਗ, ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ, ਨਪੁੰਸਕ ਹਨ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਜਦੋਂ ਤਤਸਮ ਅਤੇ ਤਦਭਵ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਲਿੰਗ ਭੇਦ ‘ਤੇ ਵੀ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਅਗਨਿ (ਪੁਲਿੰਗ) ਅੱਗ (ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ) ਕਰਮ (ਨਪੁੰਸਕ) ਕੰਮ (ਪੁਲਿੰਗ) ਲਾਲਸਾ (ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ) ਲਾਲਚ (ਪੁਲਿੰਗ)।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਉਂਤ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਕੁਦਰਤੀ ਲਿੰਗ ਪ੍ਰਥਾ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਹੀ ਲਿੰਗ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਣਕ ਲਿੰਗ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਜਿਸ ਅਧੀਨ ਨਾਂਵ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਕਿਰਿਆ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਵਿਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਹਾਣੀ ਬਣ ਕੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ। ਮਰਦ ਅਤੇ ਔਰਤ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਵਤੀਰੇ ਨੂੰ ਲਿੰਗਕ ਸਮਾਨਤਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਅਜਿਹਾ ਸਮਾਜ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਔਰਤ ਅਤੇ ਮਰਦ ਨਾਲ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਵਤੀਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜਿਹੇ ਜਿਹੇ ਲੋਕ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਹੋਣਗੇ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਪਨਪੇਗੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਜਿਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਪੁਲਿੰਗ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਨਾਲ ਹੀ ਔਰਤ ਅਤੇ ਮਰਦ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। “ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸਾਰੇ ਬੋਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਹੀ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਔਰਤਾਂ ਸਮਝਦੀਆਂ ਤਾਂ ਹਨ ਪਰ ਕਦੀ ਉਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਵਾਕਾਂਸ਼ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਦ ਕਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜਾਂ ਜੇਕਰ ਵਰਤ ਲੈਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਖੌਲ ਉਡਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਇੰਝ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੈ।”⁴ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਣਗੇ, ਜਿਹੜੇ ਔਰਤ ਅਤੇ ਮਰਦ ਦੋਹਾਂ ਲਈ ਸਾਂਝੇ ਹੋਣ। ਲਿੰਗ ਸਮਾਨਤਾ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਔਰਤ ਅਤੇ ਮਰਦ, ਲੜਕਾ ਅਤੇ ਲੜਕੀ ਇੱਕੋ ਅਧਿਕਾਰ ਸਰੋਤਾਂ, ਅਵਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਆਨੰਦ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੁੜੀਆਂ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਕੋਲ ਯੋਗਤਾਵਾਂ, ਸਰੋਤਾਂ ਅਤੇ ਮੌਕਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਦੀ ਸਮੱਰਥਾ ਹੈ। ਮਤਲਬ ਪੱਖਪਾਤ ਅਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨ ਅਣਹੋਂਦ। ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ (ਭਾਰਤੀ) ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਮਰਦ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਿਤਕਰਾ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਅੱਜ ਵੀ ਔਰਤ ਲਈ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੇ ਇਸਤਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਮੌਕੇ ਹੱਥੋਂ ਗੁਆਉਣੇ ਵੀ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਮਰਦ ਲਈ ਹਰ ਅਵਸਰ, ਹਰ ਮੌਕਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੈ। ਔਰਤ ਅੱਜ ਮਰਦ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਕਾਫ਼ੀ ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਬਰਾਬਰਤਾ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਪਾਈ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਪਹੁੰਚਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਬਣੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਰਾਬਰਤਾ ਝਲਕੇ। ਅੱਜ ਉਹ ਹਰ ਅਹੁਦੇ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ‘ਤੇ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਲਈ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਚੱਲੇ ਆ ਰਹੇ ਮਰਦ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਵਰਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਮੁਲਕ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਤਜਰਬਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਰਦ ਅਤੇ ਔਰਤ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਲਿੰਗਕ ਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਹੋਵੇਗੀ।

ਇਸ ਖੋਜ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਲਿੱਖਣ ਦਾ ਮੂਲ ਮਕਸਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਔਰਤ ਲਈ ਹਨ ਜਾਂ ਮਰਦ ਲਈ, ਪਰ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਵੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਮਰਦ ਅਤੇ ਔਰਤ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰਤਾ ਹੈ ਚਾਹੇ ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਖਿੱਤਾ ਆਧਾਰਿਤ ਹੋਵੇ, ਉਮਰ ਆਧਾਰਿਤ ਹੋਵੇ, ਕਿੱਤਾ ਆਧਾਰਿਤ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਲਿੰਗ ਆਧਾਰਿਤ ਹੋਵੇ। ਅੱਜ ਔਰਤ ਅਤੇ ਮਰਦ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਮਰਦ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮਰਦ ਤੋਂ ਹੀਣ ਸਮਝਣ ਦੀ ਗੁਸਤਾਖੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਔਰਤ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਹੈ। ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਬਾਕੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲਿੰਗ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਤੱਕ ਸੋਚਣ ਦੀ। ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਇਕਦਮ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਉਹ ਸਮਾਂ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸੋਚਣਾ ਅਤੇ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਵੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਦਲਾਅ ਤਦ ਹੀ ਆਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਲੈ ਕੇ ਆਵਾਂਗੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਦਾ ਵਸਤਾਂ, ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੋਚਣ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਬਦਲੇਗਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਇਕ ਅਮੀਰ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਇਸਦਾ ਤੁਕਾਂਤ, ਸਾਹਿਤਿਕ ਸੰਵਾਦ, ਤਕਨੀਕਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਮੀਰ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਸ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੀਕਰਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਛਿੱਤ੍ਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਇਹ ਇਕ ਵਿਕਸਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਕ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਬੋਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਇੱਥੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ‘ਤੇ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬੋਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਵੀ ਸਮਾਜ ਵੱਲੋਂ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਆਵੇਗਾ। ਬਦਲਾਅ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਉਧਾਰੇ ਲਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਇਹ ਖਾਸੀਅਤ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤਤਸਮ ਜਾਂ ਤਦਭਵ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਜਜ਼ਬ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਰਹੀ ਗੱਲ ਇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਤਾ ਦੀ ਤਾਂ ਇਹ ਇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਵੀ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਰੂਪ ਨਾਲ ਜਾਂ ਫਿਰ ਥੋੜੇ ਬਹੁਤੇ ਫੇਰ ਬਦਲ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਕਾਇਮ ਰੱਖੇਗੀ ਇਹੀ ਇਸ ਦੀ ਖਾਸੀਅਤ ਹੈ।

ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. Braun, Friederike, Ch: 10, Gender in Genderless language: The case of Turkish in Suleiman Yasir (ed) Language and Society Curzon Press, 1999.
2. S.K Verman, Krishnaswamy, Modern Linguistics, An Introduction, Oxford University Press, 1989, P.22.
3. ਡਾ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਕੋਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਪੀਡੀਆ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ, 21-01-2014.
4. ਡਾ. ਆਤਮ ਸਿੰਘ, ਸਮਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਉਰੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਪੰਨਾ- 31.